

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК**

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

ПРОГРАМА

нормативної/вибіркової навчальної дисципліни

Актуальні питання теоретичної та практичної психології в координатах сучасних парадигм

(назва навчальної дисципліни)

Галузі знань: *05 Соціальні та поведінкові науки*

Спеціальність: *053 Психологія*

Рівень вищої освіти: *третій (освітньо-науковий) рівень*

На базі: *спеціаліста, магістра*

Кваліфікація: *доктор філософії (PhD) з психології*

Київ -2018

Навчальна програма «Актуальні питання теоретичної та практичної психології в координатах сучасних парадигм» для аспірантів.

Галузь знань: *05 Соціальні та поведінкові науки*

Спеціальність: *053 Психологія*

«__» _____, 20__ року - __ с.

Розробник (автор, посада, науковий ступінь та вчене звання):

Грись Антоніна Михайлівна, доктор психологічних наук, професор

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри психології

Протокол від “20” березня 2018 року № 8

Завідувач кафедри психології _____ (Шопша О.Л.)
(підпис) (прізвище та ініціали)
 “ _____ ” _____ 20__ року

Схвалено Вченою радою Навчально – наукового інституту міжнародних відносин та соціальних наук (протокол № 9 від 28 березня 2018 р.)

Галузь знань: *05 Соціальні та поведінкові науки*

Спеціальність: *053 Психологія*

Директор департаменту навчально-методичного забезпечення освітньої діяльності

_____ (_____) Л.В. Бірдус
(підпис) (прізвище та ініціали)

© Грись А. М., 2018 рік

© _____, 20__ рік

I. Пояснювальна записка

Програма нормативної / вибіркової навчальної дисципліни “Актуальні питання теоретичної та практичної психології в координатах сучасних парадигм” складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки фахівців *третього (освітньо-наукового) рівня*

Галузі знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальності: 053 Психологія

Рівень вищої освіти:

На базі: спеціаліста, магістра

Кваліфікація: доктор філософії (PhD) з психології

Предметом вивчення навчальної дисципліни: “Актуальні питання теоретичної та практичної психології в координатах сучасних парадигм” є змістове наповнення сучасних парадигм у психології та можливості їх інтеграції у процесі реалізації фундаментальних та прикладних досліджень.

Міждисциплінарні зв’язки:

- філософією;
- методологією та методами психологічних досліджень;
- соціальною психологією;
- диференціальною психологією;
- експериментальною психологією;
- психодіагностикою.

Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни “Актуальні питання теоретичної та практичної психології в координатах сучасних парадигм” є:

- ознайомити студентів із основними методологічними проблемами та принципами сучасної психології;
- сприяти засвоєнню ними методологічних принципів для вирішення теоретичних та практичних проблем у науково- психологічних дослідженнях;
- сприяти розвитку наукового світогляду у світлі нових парадигм у психології.

Вивчення дисципліни “Актуальні питання теоретичної та практичної психології в координатах сучасних парадигм” сприятиме активізації у студентів інтересу до здійснення дослідницької роботи та мобілізації їх творчої активності.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Актуальні питання теоретичної та практичної психології в координатах сучасних парадигм” є:

- оволодіння основними теоретичними положеннями сучасних парадигм у психології;
- вміння орієнтуватись у ресурсах та обмеженнях існуючих парадигм сучасної психологічної науки та застосовувати їх у реалізації власних теоретико-експериментальних досліджень;
- вміння синтезувати існуючі наукові парадигми та створювати нові парадигми у психології.

Вивчення курсу передбачає формування у студентів **знань**:

- поняття методології наукового дослідження та її рівнів;
- співвідношення методології, принципів та методів та сучасних парадигм дослідження;
- основних груп методів наукового дослідження та їх теоретичних основ;
- методів статистичної обробки отриманих дослідницьких даних;

На основі цих знань мають бути сформовані **вміння**:

- здійснювати самостійний аналіз літератури шляхом стислого її перегляду, вибіркового читання, читання з аналізом змісту;
- адекватно обирати та використовувати методи, технології дослідження;

- формулювати об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідження;
- готувати: тези, анотації, резюме, статті у фахових міжнародних виданнях;
- здійснювати якісний та кількісний аналіз отриманих дослідницьких даних;
- формулювати висновки дослідження та рекомендації щодо їх використання;

Основні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо – професійної (освітньо-наукової) програми:

№з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	Здатність аналізувати та осмислювати основні положення сучасних наукових парадигм;	Уміння здійснювати самостійний аналіз та синтез існуючих наукових парадигм, критично оцінювати шляхом вивчення їх змісту у теоретичному та прикладному аспектах;
2.	Здатність співвідносити між собою основні методологічні парадигми, принципи та методи;	Уміння адекватно обирати та використовувати методи дослідження, технології дослідження відповідно до обраних парадигмальних координат;
3.	Бути здатним до застосування основних груп методів наукового дослідження;	Уміння формулювати об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідження у межах відповідності до конкретної наукової парадигми;
4.	Уміти здійснювати якісний та кількісний аналіз отриманих дослідницьких даних, обґрунтовувати їх застосування в умовах синтезу природничо-наукової та гуманітарної парадигм;	Вміти користуватися статистичними програмами обробки даних, існуючими якісними методами до аналізу та інтерпретації даних емпіричного дослідження;
5.	Уміти аналізувати, інтерпретувати якісні та кількісні результати, робити відповідні узагальнення на основі нових парадигм у психології: класичної, некласичної, постнекласичної.	Уміння готувати: тези, анотації, резюме, статті, науково обґрунтовані висновки у відповідності до міжнародних стандартів.

I. Примірний тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 4 кредитів ЄКТС 120 годин.

II. Тематичний план дисципліни

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	Усього	Денна форма					Усього	Заочна і вечірня форма					
		У тому числі						у тому числі					
1	2	Л	П	Лаб	Інд.	С.р.	8	Л	п	Лаб	інд	с.р.	13
Модуль I Сучасні проблеми розвитку психологічного знання													
Змістовий модуль 1. Методологічні основи психології													
Тема 1.1 Методологія та етика психологічного дослідження в координатах сучасних парадигм		2				20							
Тема 2. Методологічні принципи психологічного дослідження		2	2			24							
Разом за змістовим модулем 1		4	4			44							
Модуль II. Методи та методики психологічного дослідження в координатах сучасних парадигм													
Змістовий модуль 2 Асоціативні методи у світлі гуманітарної парадигми													
Тема 2.1 Метод Л. Сонді		2	4	2		10							
Тема 2.2 Метод Роршаха		2	4	2		10							
Тема 2.3 Генеалогічні методи дослідження			4	2		10							
Разом за змістовим модулем 1		4	12	6		30							
Модуль III. Технологія проведення психологічного дослідження													
Змістовий модуль 3 Проектування та моделювання у науково-психологічних дослідженнях													
Тема 3.3 Планування і проведення психологічного дослідження в координатах сучасних парадигм		2	4			4							
Тема 3.4 Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні		2	4			6							
Разом за змістовим модулем 3		4	8			10							
ІНДЗ													
Усього годин		12	24			84							

II. Зміст навчальної дисципліни за модулями і темами:

№	Назва модулів, тем та їх зміст	К-сть годин	
		Всього	в т.ч. лекцій
1	Модуль I Сучасні проблеми розвитку психологічного знання	4	4
1.1	Змістовий модуль 1. Методологічні основи психології	2	2
1.2	<p>Тема 1. Методологія та етика психологічного дослідження у координатах сучасних парадигм.</p> <p>Постмодерністське узаконення різних поглядів на <i>природу психічного, різноманітних підходів до його вивчення</i>. Узаконення різноманітних підходів до пізнання психіки та спроба їх <i>інтеграції</i>. Магістральний <i>шлях інтеграції</i> - комплексне розуміння психологічної причинності через категорії причин - феноменальних, нейрогуморальних, соціальних.</p> <p>Характеристики психологічного дослідження у світлі нових наукових парадигм (постмодерн, постнекласика). Рівні психологічного дослідження. Інтеграція методології у сучасній науці. Значення інтегративних процесів у методології психології. Рівні методології. Основні функції сучасної методології.</p> <p>Поняття про методи і методики психологічного дослідження. Класифікація методів наукового дослідження. Типологія методів у психології. Критерії адекватності вибору методу дослідження. Особистісний, діяльнісний та системний підходи як методологічна основа психологічного дослідження у вітчизняній психології. Етика психологічного дослідження і проблема соціальної відповідальності дослідника.</p>	2	2
	<p>Тема 2. Методологічні принципи психологічного дослідження</p> <p>Найбільш глобальні дослідницькі традиції в психології: <i>інтерпретативні традиції</i> (ставлять не лише методологічні принципи вивчення своїх об'єктів, а й загальні контури <i>їх розуміння</i>, що включають характерний для кожної з них образ психічного (психіка - це діяльність, психіка - це поведінка, психіка - це трансформація образів, психіка - це механізм взаємодії свідомості та несвідомого і ін.). Епістемологія соціогуманітарних наук як «більш рухлива» епістемології наук природничих. Технологічність як сучасний принцип психологічних досліджень – філософія досягнення корисних результатів шляхом використання технологій. Принцип об'єктивності вивчення психічних явищ. Принцип активності. Принцип саморозвитку та самодетермінації.</p>	2	2
2	Модуль II. Методи та методики психологічного дослідження. Змістовий модуль 2 Асоціативні методи у світлі гуманітарної парадигми	6	6
2.1	<p>Тема 2.1 Метод Л. Сонді.</p> <p>Методологічні передумови створення методу Леопольдом Сонді. Біографія вченого. Роль домінантних та рецесивних генів у детермінації поведінки. Судьбоаналіз. Основні фактори у методі Л. Сонді. Можливості та обмеження методу.</p>	2	2
2.2	<p>Тема 2.2 Метод Роршаха</p> <p>Теоретичні основи та сторія створення методу чорнильних плям. Досвід</p>	2	2

	застосування методу для діагностики депресивних станів клієнтів. Показання до застосування Методу Роршаха.		
2.3	Тема 2.3 Генеалогічні методи дослідження. Трансгенераційні методи дослідження у сучасній психологічній теорії і практиці. Анселін Шутценбергер “Психогенеалогія”, “Синдром предків”, “Соціодрама”.	2	
	Модуль III. Технологія проведення психологічних досліджень у світлі сучасних парадигм Змістовий модуль 3 Проектування та моделювання у науково-психологічних дослідженнях	4	4
3.1	Тема 3.3 Планування і проведення психологічного дослідження в координатах сучасних парадигм Ключові характеристики гуманітарної парадигми, що вирізняють її від парадигми природничої. Вибір та обґрунтування теми дослідження. Актуальність дослідження. Мета дослідження. Визначення об'єкта, предмета, завдань дослідження. Формулювання гіпотез дослідження. Вибір методів дослідження. Теоретична та експериментальна частини дослідження. Робота над літературними джерелами (сучасні вимоги). Аналіз результатів дослідження (якісний та кількісний аналіз). Висновки, дослідження, їх узгодження із його завданнями. Оформлення наукової роботи (тексту, літературних джерел, використання таблиць, малюнків).	2	2
3.2	Тема 3.4 Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні Становлення і розвиток наукового стилю української мови. Особливості наукового тексту і професійного наукового викладу думки. Мовні засоби наукового стилю. Оформлення результатів наукової діяльності. План, тези, конспект як важливий засіб організації розумової праці. Анотування і реферування наукових текстів. Основні правила бібліографічного опису джерел, оформлення посилань. Реферат як жанр академічного письма. Складові реферату. Стаття як самостійний науковий твір. Вимоги до наукової статті. Основні вимоги до виконання та оформлення курсової, бакалаврської робіт. Рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці. Науковий етикет.	2	2

III. Засоби діагностики успішності навчання форми та методи поточного і підсумкового контролю.

Питання для самоконтролю

1. Організація психологічних досліджень в координатах сучасних парадигм.
2. Рівні та види сучасних психологічних досліджень.
3. Сучасні методологічні проблеми психології.
4. Принципи психологічного дослідження у світлі нових парадигм.
5. Фундаментальні та прикладні дослідження.
6. Співвідношення теоретичного та емпіричного рівнів дослідження.
7. Співвідношення об'єкта, предмета та методів дослідження.
8. Методи теоретичного дослідження у сучасних парадигмах.
9. Методи емпіричного дослідження у світлі нових парадигм у психології.

10. Структура психологічного дослідження та характеристики основних етапів дослідження у постнекласичній парадигмі.
11. Актуальність, мета, гіпотеза та завдання дослідження у рамках діяльнісної парадигми.
12. Акмеологічна парадигма у дослідженнях професійної ідентичності.
13. Гуманітарна парадигма у психологічних дослідженнях.
14. Природничонаукова парадигма у сучасних дослідженнях.
15. Постмодернізм у сучасних психологічних дослідженнях.
16. Синергетична парадигма у сучасних психологічних дослідженнях.
17. Експеримент і психодіагностичне обстеження у світлі нових парадигм у психології: процедура, завдання та функції.
18. Принципи побудови констатувального і формувального етапів науково-психологічного дослідження у світлі сучасних наукових парадигм
19. Обробка та інтерпретація даних у сучасних наукових дослідженнях згідно вимог Міжнародних стандартів.
20. Переваги та недоліки якісного та кількісного аналізу у сучасних наукових дослідженнях. Фундаментальні та прикладні дослідження.

V. Форма підсумкового контролю успішності навчання

залік/екзамен

Сприяння створенню власних наукових досліджень з використанням сучасних теоретично – методологічних підходів.

Система поточного та підсумкового контролю

Орієнтовний варіант тестових завдань курсу

1. Природнича парадигма психологічної науки полягає у:

1. Дослідженні психофізичної проблематики,
2. Поясненні психічних явищ за допомогою знань анатомії та фізіології,
3. Природничо – науковому підході до вивчення психіки,
4. Використанні тестів.
5. Використанні методів факторного аналізу.

2. Які з цих вчених були представниками поведінкового підходу?

1. Дж. Уотсон,
2. А. Бандура,
3. С.Л. Рубінштейн,
4. Б. Скіннер,
5. А.Адлер.

3. Які методи використовує пояснювальний підхід у психології?

1. Спостереження.
2. Експеримент.
3. Ідентифікація.
4. Рефлексія.
5. Тренінг.

4. Гуманітарна парадигма в науці доцільна при необхідності вивчення:

1. Індивідуальних стилевих особливостей.
2. Перебігу психічних процесів.
3. Кореляційних зв'язків.
4. Кроскультурних відмінностей.
5. Життєвого шляху.

5. Що складає основу проблематику екзистенціальної психології?

1. Поведінка людини.
2. Групова взаємодія.
3. Перебіг когнітивних процесів.
4. Проблеми свободи, відповідальності та вибору.
5. Конфліктологія.

4. Яка з цих проблем не є основною для сучасної психології?

1. Психофізична.
2. Психосоціальна.
3. Психотерапевтична.
4. Психопрактична.
5. Психогностична.

5. З якою метою проводиться протоколювання результатів при психодіагностичній роботі?

1. Самоаналізу.
2. Написання висновків.
3. Планування подальшої роботи.
4. Поради з супервізором.
5. Повідомлення результатів керівнику.

6. У багатьох духовних традиціях вважають, що справжній духовний розвиток можливий лише "з надлишку" - коли вдоволені всі базові потреби людини. Хто з цих вчених був би згоден з цією думкою?

1. А.Р. Лурія.
2. А. Бандура,
3. С.Л. Рубінштейн,
4. Б. Скіннер,
5. А. Маслоу.

7. Гуманітарній парадигмі властиві такі методи, як...

1. Самоспостереження.
2. Тестування.
3. Тренінг.
4. Біографічний.
5. Експеримент.

8. У чому полягає сутність психопрактичної проблеми?

1. Формуванні психіки в процесі реальної практичної діяльності.
2. Впливу діяльності на мотивацію.
3. Практичному втіленні результату досліджень.
4. Теоретичному вивченні прикладних проблем.
5. Залежності діяльності від її психічних регуляторів.

9. Трансперсональна психологія використовує такі методи як...

1. Тестування.
2. Експеримент.
3. Включене спостереження.
4. Холотропне дихання.
5. Аналіз продуктів діяльності.

10. Вкажіть методи пояснювальної психології:

1. Самоспостереження.

2. Експеримент.
3. Тести.
4. Консультування.
5. Опитування.

11. Основні проблеми дослідження категорії образу полягають у...

1. Протиріччя між чуттєвим та мисленевим.
2. Відсутності адекватних методик.
3. Неможливості самопостереження.
4. Залежності формування образу від мотивації.
5. Протиріччя між матеріальним та ідеальним.

12. Які методи властиві описовій психології?

1. Інтроспекція.
2. Негативне підкріплення.
3. Формувальний експеримент.
4. Включене спостереження.
5. Діалог.

13. Нижченаведені 6 ключових характеристик стосуються однієї із базових парадигм у психології: відмова від культу емпіричних методів; визнання науковим не лише верифікованого знання, підтвердженого «позасуб'єктним» емпіричним досвідом; легалізація інтуїції і здорового глузду дослідника; можливість узагальнень на основі вивчення окремих випадків; єдність дослідження та практичного впливу; вивчення цілісної особистості, включеної в «життєвий контекст».

1. Природничої.
2. Постнекласичної.
3. Гуманітарної.
4. Класичної.
5. Аналіз продуктів діяльності.

14. В прогнозі розвитку науки і техніки в XXI столітті, спільно розробленому рядом наукових організацій США, підкреслюється що провідними будуть:

1. теоретичні дослідження;
2. прикладні дослідження;
3. фундаментальні дослідження;
4. фундаментальні технологічні дослідження;
5. теоретико-методологічні дослідження.

15. Яка із семи «хвиль», виокремлених В. Козловим у розвитку психології є домінуючою у сучасних психологічних дослідженнях:

- 1) фізіологічній;
- 2) психоаналітичній;
- 3) біхевіористській;
- 4) екзистенційно-гуманістичній;
- 5) трансперсональній;
- 6) комунікативній;
- 7) інтегративній парадигмах.

16. Хто з наведених нижче авторів виділив загальні риси постмодернізму і психологічної практики: нефундаментальність, фрагментарність, конструктивізм, розуміння знання як динамічного, соціально конструйованого і залежного від контексту, непрагматизм, який полягає в тому, що мета психологічної практики - допомогти клієнту знайти свободу і владу над собою.

1. Д. Полкінхорн;
2. В. Аллахвердов;
3. В. Стьопін;
4. А. Юревич;
5. Р. Солсо.

VI. Інформаційні джерела для вивчення курсу

Основна

1. Савчин М. Духовна парадигма психології: монографія / Мирослав Савчин. – К.: Академвидав, 2013. – 252 с.
2. Становлення базових парадигм української психології: колективна монографія / авт. В. В. Турбан, І. В. Білоконь, Н. М. Бугайова, К. В. Гаврилкова, В. М. Летцев, А. М. Маслюк, В. Ф. Маценко, Ж. М. Маценко, О. А. Мельник, І. М. Поклад, М. І. Савіна, Л. З. Сердюк, Л. О. Скальська, А. А. Терещук, Г. В. Чайка; за ред. В. В. Турбан. – Київ. – 2017. – 257 с.

Додаткова

1. Александров Ю. И. О «затухающих парадигмах, телеологии, «ка-узализме» и особенностях отечественной науки // Вопросы психологии. 2005. №5. С. 155-158.
2. Аллахвердов В.М. Методологическое путешествие по океану бессознательного к таинственному острову сознания. СПб., 2003.
3. Аллахвердов В.М. Предмет психологии сквозь призму единой теории психологии // Методология и история психологии. 2006. № 1. С. 100-104.
4. Аллахвердов В. М. Научное исследование как тривиализация обоснованной ахинеи // Теория и методология психологии: постне-классическая перспектива. М., 2007. С. 174-194.
5. Аллахвердян А. Г., Мошкова Г.Ю., Юревич А. В., Ярошевский М.Г. Психология науки. Учебное пособие для вузов. М., 1998.
6. Андреева Г.М., Богомолова Н.Н., Петровская Л. А. Современная социальная психология на Западе. Теоретические ориентации. М., 1978.
7. Василюк Ф. Е. Методологический смысл психологического схизиса // Вопросы психологии. 1996. №6. С. 25-40.
8. Бачков И. В. Нужна ли практическому психологу методология? // Труды ярославского методологического семинара. Методология психологии. Ярославль, 2003. С. 72-79.
9. Веккер Л. М. Психика и реальность: Единая теория психических процессов. М., 1998.
10. Визгин В. П. Истина и ценность // Ценностные аспекты развития науки. М., 1990. С. 36-51.
11. Гарбер И. Е. Оппозиция метода и технологии в психологии // Методология и история психологии. 2007. Вып. 1. С. 106-117.
12. Зацепин В. И. О регуманизации психологии: генеральный предмет интегральной психологии // Труды ярославского методологического семинара. Предмет психологии. Ярославль, 2004. С. 91-100.
13. Зинченко В. П. Культурно-историческая психология и психологическая теория деятельности: живые противоречия и точки роста // Вестник МГУ. Сер. 14: Психология. 1993. №2. С. 41-50.
14. Козлов В. В. Психотехнологии измененных состояний сознания. М.: Изд-во Института психотерапии, 2005.
15. Кольцова В. А. Актуальные проблемы методологии современной отечественной психологической науки // Психологический журнал. 2007. №2. С. 5-18.
16. Корнилова Т. В. К проблеме полипарадигмальности психологических объяснений (или о роли редукционизма и пристрастиях в методологии психологии) // Психологический журнал. 2006. №5. С. 92-100.
17. Мазилев В. А. Научная психология: проблема предмета // Труды ярославского методологического семинара. Предмет психологии. Ярославль, 2004. С. 207-225.
18. Мазилев В. А. Научная психология: тернистый путь к интеграции // Труды Ярославского методологического семинара. Методология психологии. Ярославль, 2003. С. 205-237.

19. Мамчур Е.А. Гуманистическая критика науки: аргументы за и против // Ценностные аспекты развития науки. М., 1990. С. 81-94.
20. Марцинковская Т.Д. Междисциплинарность как системообразующий фактор современной психологии // Методологические проблемы современной психологии. М., 2004. С. 61-81.
21. Меркулов И. П. Методология исследовательских программ и проблемы логико-методологического анализа развития знания // В поисках теории развития науки. М., 1982. С. 181-210.
22. Мироненко И. А. О концепции предмета психологической науки // Методология и история психологии. 2006. № 1. С. 160-173.
23. Мироненко И. А. Об источниках сомнений в прогрессе психологии // Методология и история психологии. 2007. Т. 2, вып. 3. С. 94-106.
24. Мирская Е. З. Научные школы как форма организации науки (социологический анализ проблемы) // Науковедение. 2002. №3. С. 8-24.
25. Мошкова Г. Ю., Юревич А. В. Психобиография - новое направление в изучении науки // Вопросы истории естествознания и техники. 1989. №3. С. 67-75.
26. Нагель Т. Мыслимость невозможного и проблема духа и тела // Вопросы философии. 2001. №8. С. 105.
27. Наука и кризисы: Историко-сравнительные очерки. СПб., 2003.
28. Олешкович В. И. Некоторые подходы к методологии психологии // Методология и история психологии. 2007. Т. 2, вып. 1. С. 20-36.
29. Петренко В. Ф. Конструктивистская парадигма в психологической науке // Теория и методология психологии: постнеклассическая перспектива. М., 2007. С. 119-135.
30. Петровский А. В., Ярошевский М.Г. Основы теоретической психологии. М., 1998.
31. Пиаже Ж. Характер объяснения в психологии и психофизиологический параллелизм // Экспериментальная психология. Вып. 1, 2. М., 1966. С. 157-194.
32. Порус В.Н. Искусство и понимание: сотворение смысла // Заблуждающийся разум?: Многообразие вненаучного знания. М., 1990. С. 256-277.
33. Пружинин Б. И. Два этоса современной науки: проблемы взаимодействия // Этос науки. М., 2008. С. 108-121.
34. Смирнов С. Д. Методологический плюрализм и предмет психологии // Труды ярославского методологического семинара. Предмет психологии. Ярославль, 2004. С. 276-291.
35. Смирнов С. Д. Чем грозит психологии отсутствие общепринятого определения ее предмета? // Методология и история психологии. 2006. №1. С. 73-84.
36. Соколова Е. Е. К проблеме соотношения значений и смыслов в научной деятельности (опыт неравнодушного прочтения книги А. А. Леонтьева «Деятельный ум») // Психологический журнал. 2006. №1. С. 107-113.
37. Солсо Р. Психология в XXI веке: к новым пределам точности // Психологический журнал. 1996. №4. С. 3-11.
38. Стёпин В. С. От классической к постнеклассической науке (изменение оснований и ценностных ориентаций) // Ценностные аспекты развития науки. М., 1990. С. 152-166.
39. Чуприкова Н. И. Теория отражения, психическая реальность и психологическая наука // Методология и история психологии. 2006. №1. С. 174-192.
40. Эткинд А. М. Психология практическая и академическая: Расхождение когнитивных структур внутри профессионального сознания // Вопросы психологии. 1987. №6. С. 20-30.
41. Юревич А. В. Естественнонаучная и гуманитарная парадигмы в психологии, или Раскачанный маятник // Вопросы психологии. 2005. №2. С. 147-151.

42. Gottlieb G. Synthesizing Nature-Nurture: Prenatal roots of instinctive behavior. Manwah, NJ, 1997.
43. Granet M. The Tao // Theories of society. Vol. II. N. Y, 1961. P. 1098-1101.
44. Hargens L. Using the literature: Reference networks, reference contexts, and the social structure of scholarship // American sociological review. 2000. Vol. 65, December. P. 31-46.